אכילת קדשי הקדשים

א.

כתב הרמב"ם[1]:

> אכילת החטאת והאשם מצוות עשה שנאמר 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלים אותם הכהנים שאכילתן מצווה. וכן אכילת שיירי המנחות מצוות עשה שנאמר 'והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו'.

אכילת קדשי הקדשים הינה מצוות עשה נפרדת מהקרבת הקרבן, בניגוד לאכילת קדשים קלים שהינה נגררת אחר ההקרבה ואינה מצווה בפני עצמה. זו הסיבה שלאכילת שאר הקדשים כתב הרמב"ם "שאכילתן מצווה" ולא כתב "מצוות עשה" כפי שכתב בקדשי הקדשים.

כך מפורש ברמב"ם בספר המצוות וזו לשונו[2]:

> אבל אין אכילת הקדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם שאכילת הבשר הזה מן החטאת ומן האשם בה תשלום כפרת המתכפר כמו שביארנו ובו בא לשון הציווי באכילה, מה שלא בא לא בקדשים קלים ולא בתרומה ולפיכך היא נגררת במצווה והאוכל אותה עושה מצווה.

חילוק הרמב"ם בין קדשי הקדשים לקדשים קלים באכילתם טעון ביאור. אם בקדשים קלים האכילה נגררת אחר ההקרבה ואין לה ערך עצמי כיוון שאין אכילתה מכפרת, מדוע בקרבן שכולו לכפרה (כחטאת ואשם) לא נאמר שהאכילה שהינה לכפרה תגרר גם כן אחר הקרבן? הרי כשם שבקדשים הקלים אין שינוי באופי שבין ההקרבה לאכילה כך גם בקרבנות החטאת והעולה אין שינוי באופי שבין ההקרבה לאכילה ומדוע אם כן חילק הרמב"ם את חילוקו?

אף הדין שהאכילה מעכבת בקרבנות החטאת והאשם את הכפרה לא אמור לכאורה לחלק את האכילה למצווה נפרדת כפי שכל פרט המעכב בקרבן (כשחיטה וכהזאת הדמים) לא

---

[1] הל' מעשה הקרבנות פ"י הל' א' - ב'.

[2] מ"ע פ"ט.

מהווה מצווה נפרדת מכל הקרבן שהינו על כל פרטיו יחידה אחת, ואם כן לא בכך נמצא מזור לשאלתינו.

שאלה זו מתחדדת עם ראיית הגדרת הרמב"ם למצוות הקרבת החטאת ולמצוות הקרבת אשם. כתב הרמב"ם בספר המצוות בהגדרת מצוות החטאת[3]:

> היא שצווינו שיהיה מעשה קרבן החטאת על התואר הנזכר, אי זה חטאת שתהיה, והוא אמרו יתעלה זאת תורת החטאת וכו'. ומבואר גם כן שם בויקרא איך יישחט ואי זה דבר יישרף ממנו ואי זה דבר יאכל.

הרי לנו שכל פרטי ההקרבה כולל האכילה מצויים בהגדרת המצווה הכוללת של קרבן החטאת ואין הפרדה של האכילה מתוך הגדרת המצווה של הקרבן בכללותו. דבר זה מוצאים אנו גם כן בהגדרת מצוות קרבן האשם וזו לשונו של הרמב"ם בהגדרת מצוות קרבן האשם[4] :

> היא שציוונו שיהיה מעשה קרבן האשם על התואר הנזכר בויקרא באמרו 'וזאת תורת האשם' ובאר הכתוב איך יקרב ומה יישרף ממנו ומה יאכל ממנו.

בהגדרות אלו הקיימות בקרבנות שהם קדשי קדשים לכאורה אמור היה הרמב"ם להשמיט את האכילה שהרי היא מצווה נפרדת לאור החילוק שיצר, או שלאור הכללת האכילה בתוך הקרבן לא ימנה את האכילה כמצווה נפרדת.

אכן כך לכאורה השיג הרמב"ן על הרמב"ם וכתב[5]:

> אבל במתנות כהונה כגון חלקים מן הקרבנות לא נמנה נתינתן מצווה לפי שלא בא בהן כתוב מצווה אותנו בה אבל הן חלק השם שלקח מן הקרבנות כמו שצווה באימורים לאישים וכו' וכל שכן החטאת והאשם שהם כולם לו יתברך והוא מחייה בהם משרתיו.

כך ביאר החינוך[6] את שיטת הרמב"ן וכתב:

> והרמב"ן זכרונו לברכה לא מנה מצווה זו כי אמר שזה חלק מחלקי הקרבנות הוא שצווה ה' יתברך בהם מי יאכלם, למי יהיו.

---

[3] מ"ע ס"ד

[4] מ"ע ס"ה.

[5] בשורש הי"ב.

[6] מצווה ק"ב.

אמנם המעיין בדברי הרמב"ן יראה שאין לו מחלוקת על הרמב"ם בהגדרת מצוות האכילה, ודבריו הינם רק ביחס למצוות הנתינה שטוען הרמב"ן שאין להגדירה כמצווה עצמית ולא חולק על כך הרמב"ם.

אכן אין הרמב"ם מגדיר את הנתינה לכהן כמצווה נפרדת משאר מלאכות הקרבן וכן דייקו אחרונים מכך שהרמב"ן במצוות שהשמיט בתרי"ג המצוות בניגוד לדעת הרמב"ם לא מנה את מצוות האכילה של קדשי הקדשים[7].

הרי שדווקא מן הרמב"ן נוכל להתחיל ולמצוא מזור בדברי הרמב"ם.

ישנו חילוק בין הנתינה מן הקרבן לכהן לצורך אכילה שהיא חלק מהקרבן עצמו, לבין האכילה שהיא מצווה נפרדת של הכהן. על כן בהגדרת מצוות החטאת והאשם הביא הרמב"ם שחלוקה בקרבן עצמו אי זה יאכל ואי זה יישרף הינה חלק ממצות החטאת והאשם. אמנם לאחר הנתינה לכהן שהינה חלק מהקרבן (כדיוקנו מהרמב"ן), באה האכילה שהיא מצווה נפרדת בקדשי הקדשים.

אמנם עדיין צריכים אנו ליישוב השאלה בה פתחנו, מדוע האכילה עצמה גם כן לא תחשב כחלק ממצוות הקרבן עצמו.

ב.

ראינו כי הרמב"ן ביאר שהנתינה הינה חלק מהקרבן כיון שרצה ה' שיאכלו הכהנים מהקרבן שניתן לו יתברך באומרו:

> שהם כולם לו יתברך והוא מחייה בהם את משרתיו.

ניתן לומר כי לדעת הרמב"ן החלוקה ברורה:

המצווה על האדם החוטא להביא קרבן למקדש לה' יתברך. ציווה הקב"ה שלאחר הבאה זו יינתן חלק מהקרבן לכהן, ובכך שהכהן אוכל מהקרבן הרי הוא מקיים את רצון ה' לזון את עבדיו הכהנים ועל כן אלו שתי מצוות נפרדות.

נמצאנו למדים שהכפרה התלויה באכילת הכהן איננה הגורמת להיותה מצווה נפרדת-אדרבא, דין זה דווקא מקשר את האכילה להקרבה. אלא שצריכים אנו לומר שרצה הקב"ה לזון את עבדיו הכהנים ועל כן אמר שלא יתכפר לבעלים עד שיביאו גם לעבדיו הכהנים

---

[7] ועיין בהערת המהדיר למנחת חינוך בהוצאת מכון ירושלים מצווה ק"ב הערה י'.

את חלקם. על כן מסתבר לומר כי אין האכילה של הכהן מכפרת אלא מילוי רצון הקב"ה בקרבן הוא המכפר.

היוצא מדברינו כי לדברי הרמב"ן דברי רבותינו[8] "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" באים לומר שאין הכפרה באה אלא עד שאפילו הכהנים (שאוכלים לאחר ההקטרה במזבח[9]) יאכלו את חלקם, שכן אף הם חלק מתהליך ההקרבה לה'. כל זאת כפי שכתב המבי"ט[10]:

> שאף באכילה תלויה כפרה.

אמנם לרמב"ם חלוקה זו בין הקרבה לאכילה אינה מתיישבת. הרמב"ם הביא את דברי רבותינו "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" כראיה שזו היא מצווה נפרדת. אם כן אין הרמב"ם רואה את האכילה כנתינה מאת ה' את קדשי הקדשים לכהנים על מנת שיוזנו מכך, אלא מתוך תהליך הכפרה במנותק מהקרבן ודבריו צריכים ביאור כפי שהקשנו לעיל.

ישנו קושי נוסף לומר שלרמב"ם אכילת קדשי הקדשים הינה מתנה לכהנים על מנת לזונם כשאר מתנות הכהונה (אע"פ שאכילת קדשי הקדשים כן מצויה ברשימת מתנות הכהונה[11]), אלא שרק אופי אחר יש למתנות אלו של אכילת בשר החטאת והאשם. את הקושי רואים אנו מדברי הרמב"ם בהלכות כלי המקדש[12]:

> הכהנים מפני שהן עומדים על הרצפה תמיד ואוכלים בשר הרבה ואין עליהם בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד הם חולין במעיהם לפיכך מעמידים ממונה אחד שיהיה מבקר אותם ומרפא כל תחלואיהן ועוסק בהן תמיד הוא ואנשיו שתחת ידו.

הרי שאין אכילת בשר הקרבנות באה רק לצורך תזונת הכהנים, שכן פעמים שאוכלים הם בניגוד לרצונם ולבריאותם עד שצריכים הם לרפואה מכך. נראה לפיכך שאופי אכילה זו לא מראה אופי של "החייאת משרתיו", אלא של גזירת מלך על הכהן לאכול את מתנות הכהונה.

---

[8] יומא סח ע"ב.

[9] כדברי הגמרא (מכות יח ע"ב) "אמר רב גידל אמר רב כהן שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה לוקה" וכן נפסק ברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פי"א ה"ד).

[10] קריית ספר מצווה קכ"ג.

[11] ראה הל' ביכורים פ"א ה"ד.

[12] פ"ז הי"ד.

מאידך, קשה אף לומר שחולק הרמב"ם על יסוד סברתו של הרמב"ן שאכילת הקדשים באה היא לאחר ההבאה לה' ולאחר שנסתיים תהליך ההקרבה של הבעלים.

הנה הרמב"ם כתב שאכילת שיירי המנחות הנה גם כן מצוות עשה כפי שראינו בפתיחת דברינו.

על אכילה זו אמרה התורה[13] :

לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי קדש קדשים היא כחטאת וכאשם.

זאת כשם שאין להקטיר חמץ על המזבח כדברי התורה[14]:

כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'.

הרי לנו שהכהן אוכל את שיירי קרבן המנחה כחלק מהלכות הקרבן בדיוק כדברי הרמב"ן:

שהם כולם לו יתברך והוא מחייה בהם משרתיו

כיצד אם כן יתיישבו דברי הרמב"ם?

ג.

ראיית הרמב"ם כי אכילת החטאת והאשם הינה מצוות עשה מדברי רבותינו "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים," אינה מהוה ראיה שאף אכילת שיירי המנחה הנה מצוות עשה שכן המנחות אינן באות בדווקא על חטא (כגון מנחת נדבה שאינה באה על חטא). אכן את דין שיירי המנחה הגדיר הרמב"ם כמצוות עשה נפרדת מאכילת בשר חטאת ואשם וזו לשונו[15]:

היא שצווה הכהנים לאכול שיירי מנחות והוא אמרו יתעלה 'והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל' ולשון הספרא 'תאכל' - מצווה.

הרי שלמצווה נפרדת זו הביא הרמב"ם ראיה המתאימה לאכילת המנחות שאף היא מצוות עשה.

---

[13] ויקרא ו', י'.

[14] ויקרא ב', י"א.

[15] מ"ע פ"ח.

נראה בעניות דעתי לחלק ולומר שאכן במנחות מודה הרמב"ם לרמב"ן שאכילת הכהנים באה לאחר שנסתיים דין ההקרבה של הבעלים, והדבר לא תלוי בכפרה בדווקא. במצווה זו מקיים הכהן באכילה את רצון ה' שיאכלו הכהנים מאשי ה' "חלקם נתתי אותם מאשי".
לעומת מצווה זו, באה כמצווה נפרדת אכילת החטאת והאשם שתפקידה הוא לכפר על החוטא.
חלוקה זו שבין אכילת המנחה לעומת אכילת החטאת והאשם נראית שהיא מפורשת בדברי התורה.
כאשר ציוותה התורה שיאכלו הכהנים את שיירי המנחות נאמר על המנחה:

> קדש קדשים היא כחטאת וכאשם.

הרי שהחטאת והאשם דין אחד להם, ובמנחה נדמתה להם שאף היא שייריה יאכלו לזכרי הכהונה כדין קדשי הקדשים. כך הוסיפה התורה וכתבה באכילת האשם[16]:

> כל זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש יאכל קודש קדשים הוא. כחטאת וכאשם תורה אחת להם הכהן אשר יכפר בו לו יהיה.

ד.

את דברי רבותינו "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" ביארנו בשיטת הרמב"ן כי הכפרה חלה על כל תהליך הקרבת הקרבן עד האכילה של הכהנים.
אמנם ברמב"ם נראה שיש לומר שרק האכילה היא הגורמת לכפרה, וכל שאר הדינים הם חלק מהקרבן. נמצאנו למדים כי החוטא מחויב הוא להביא חטאת או אשם ובכל דיני הקרבן שהינם חלק מהבאת הקרבן על ידי הבעלים, הנעזרים בידי הכהנים שלוחי ה' לקיים את מצוות הבאת הקרבן. כל זאת היא פעולת האדם שאיננה יוצרת את הכפרה.
הכפרה הינה ביד ה', אלא שתחול היא רק אם יקיים באדם את המצווה עליו. על כן נראה שאת הכפרה הוציא הרמב"ם ממצוות הקרבן שכן אין החוטא מכפר על עצמו בהבאת הקרבן אלא מקיים את מצוותו יתברך, ומתפלל הוא ומייחל שה' יכפר לו עקב תשובתו שעשה על חטאו[17] וקיים את מצוות הבאת קרבן.

---

[16] ויקרא ז', ו'- ז'.

[17] כלשון הרמב"ם בהל' תשובה (פ"א ה"א) "וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאים קרבנותיהם על שגגתם או על זדונם אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים שנאמר והתוודה אשר חטא עליה".

הכפרה באה היא מעם ה' יתברך, ולמדונו רבותינו שהקב"ה מחיל את הכפרה על האדם באמצעות אכילת הכהנים. על כן אין אכילת הכהנים חלק משאר תהליך ההקרבה אלא פעולת גבוה של כפרה. הנתינה לכהן לצורך האכילה, היא המסיימת את מצוות הקרבן עצמו כפי שדייקנו מספר המצוות. כך מובן כיצד הכפרה התלויה באכילה, היא המהווה ראיה כי אכילת הקרבן איננה חלק ממצוות הקרבן אלא ממצווה נפרדת.

שמא דברינו ישפכו אור גם כן מדוע הכפרה תלויה באכילת הכהן ולא רק באכילת המזבח. בעוד שקרבן שלא בא על חטא מטרתו היא נתינה מלמטה למעלה, הרי שלקרבן כפרה ישנה מטרה כפולה: נתינה מלמטה למעלה והורדת הכפרה מלמעלה למטה.

באופן זה מובן הדין שהכפרה היורדת מגבוה לעבר החוטא איננה באה לשיטת הרמב"ם באכילת המזבח, שכן אכילת המזבח מעלה את הקרבן מלמטה למעלה להיות לריח ניחוח. מטרת אכילת הכהן היא להפיץ את קדושת המקדש המתגלה במזבח לעבר הבעלים, ולכך מוכשר הכהן שתפקידו הוא להפיץ את קדושת המזבח והמקדש ואת דבר ה' אל מחוץ למקדש. על כן הכפרה מגבוה לעבר החוטא דווקא דרך אכילת הכהן.

כל זאת לפי דברינו שאין הכהן אוכל מנתינת הבעלים אלא שהבעלים מעלים את כל הקרבן לגבוה, ומגבוה זוכה הכהן ומוריד את הכפרה מגבוה לעבר הבעלים "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים".

ה.

שונה הדבר בקרבנות שלמי העצרת שגם כן באים לכפרה, ואף על פי כן משתנה בהם מעמד האכילה של הכהנים.

ציוותנו התורה ביחס לחג השבועות[18]:

> ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים. והניף הכהן אותם על לחם הביכורים תנופה לפני ה' על שני כבשים קודש יהיו לה' לכהן.

---

[18] ויקרא כ"ג, י"ט - כ'.

על שלמים אלו אמרו רבותינו[19] כי מכפרים הם על טומאת מקדש וקדשיו. אף הדין שנאכלים הם רק לזכרי הכהונה (בניגוד לשלמים רגילים הנאכלים אף לנשות הכהנים ולעבדיהם) ודיניהם כקדשי קדשים[20] מראה דמיון לשאר קדשי הקדשים.

מדוע אם כן אין הרמב"ם מביא את אכילת שלמי עצרת במצוות אכילת החטאת והאשם, ולא רק זאת אלא שהכניס הוא את אכילת בשר שלמי עצרת יחד עם ההקרבה במצווה אחת וזו לשונו[21] :

> היא שציוונו להביא שתי הלחם חמץ למקדש עם הקרבנות המיוחדים שהם יבואו בגלל הלחם ביום העצרת המוגבל ולהקריב הקרבנות כמו שבא הכתוב בספר ויקרא ויאכלו הכהנים שתי הלחם אחר הנפתם עם כבשי השלמים.

מדוע פה צירף הרמב"ם את האכילה יחד עם ההקרבה וההבאה ולא מנאה כמצווה נפרדת? לפי ביאורנו הדבר מיושב. מצוות אכילה הבאה בנפרד מההקרבה כאשר זכו הכהנים לאחר שהוקדש הקרבן לה' וממנו אכלו הכהנים, או כחלק מדאגת ה' לעבדיו (במנחות) או כתהליך כפרה (בחטאות ובאשם).

אמנם בקרבן שלמי העצרת אין הכהן אוכל את חלקו לאחר ההקדשה לה', וממילא אין בו את החלוקה שבין ההקרבה לבין האכילה. כל זאת למדנו מהגמרא[22] כי האכילה של שלמי העצרת אינה באה מאכילת גבוה וכי ישירות הבשר מגיע לכהן, ומשלחן גבוה אוכל הכהן רק את הלחמים.

לאור זאת מובן כי האכילה הנה חלק מהקרבת הקרבן ועל כן היא נמנית במצווה אחת עם ההקרבה. קרבן זה קרבן שלמים הוא ואין מטרתו לצורך כפרה, אלא שקרבן זה באם נעשה כראוי אזי באם היה פגם של טומאת מקדש וקדשיו מכפר הוא. כיוון שכך אין פה דין התלוי דווקא בכפרה שיבוא כמצווה נפרדת.

נראה שהאכילה התלויה רק בזכרי הכהונה, איננה באה כאכילה מגבוה אלא מסיבה שונה לגמרי. מלשון הרמב"ם[23] משמע שדין הציבור יוצר את קדושת קדשי הקדשים לשלמים אלו.

---

[19] תורת כהנים אמור פרשתא י' פרק י"ג, ז'.

[20] ראה הל' מעשה הקרבנות פ"ט ה"ד.

[21] מצוות עשה מ"ו.

[22] מנחות מה ע"ב אליבא דר"ע.

[23] הל' מעשה הקרבנות פ"ט ה"ד.

בשלמים של יחיד אף הבעלים אוכלים מהם, וממילא כיון שהותר הקרבן אף לישראל משמע שקדושתו קלה. אמנם בקרבן ציבור שבו אין אכילת בעלים נשאר הקרבן בקדושה העליונה ללא צורך לרדת לקדושה קלה. לאור זאת מותר הוא רק לזכרי הכהונה[24].

נראה שאף בלחמי עצרת אף על פי שכן אוכלם הכהן, אין פה הפרדה בין האכילה להקרבה. לחמים אלו נעשים מחמץ כפי שנאמר[25]:

> סולת תהיינה חמץ תאפינה.

לכאורה עומד הדבר בניגוד לצווי שאין קרבן מנחה נעשה מחמץ כפי שאמרה התורה[26]:

> כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח.

חריגה אחת יש לכלל זה – "קרבן ראשית". הקרבן הראשון מהתבואה החדשה שזהו הקרבן שתי הלחם כלשון רש"י[27]:

> קרבן ראשית – שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנאמר 'חמץ תאפינה'.

אכילת הכהן את שתי הלחם הרי היא כתחליף לאכילת המזבח, וכדברי הגמרא שהכהן אוכל מקודש ה'. אכילת הכהן את שתי הלחם הרי היא כאכילת המזבח ואין היא מנותקת מתהליך ההקרבה, ועל כן הינה חלק מהגדרת אותה המצווה.

---

[24] נראה בענ"ד שישנה נפקא מינה להלכה בין אכילת קדשי הקדשים של החטאת והאשם והמנחה לבין אכילת קדשי הקדשים של שלמי הציבור. בעוד שבראשונים ישנה מצווה על האכילה, הרי שבשלמי ציבור יש צורך שהקרבן לא יאכל על ידי זרים ולא יבוא לידי נותר. על כן, נראה שהדין שכתב המנחת חינוך (מצווה ק"ב) שיש לאכול בקדשי הקדשים חטאת ואשם אכילה של כזית, תחול רק בחטאת ואשם ובמנחות (כפי שכתב במפורש במצווה קל"ד).

לדברינו לא יחול דין זה באכילת שלמי הציבור שבהם אין מצוות אכילה, ואם כן אף אם יחולק הקרבן להרבה כהנים שלא יישאר לכל אחד אלא פחות מכזית עדיין נתקיים ציווי התורה שקרבן זה יאכל על ידי הכהנים ולא על ידי זרים.

[25] ויקרא כ"ג, י"ז.

[26] ויקרא ב', י"א - י"ב.

[27] על הפסוק.